

HÍRES JÁSZBERÉNYIEK

Egy jászberényi születésű orvos, aki Egerben lett országos hírű Frantz Alajos (1830–1885) életének nevezetes cselekedetei

Ez a rövid tanulmány egy Jászberényben született orvostól szól, aki szülőhazájában nagy népszerűségnek örvendett, de az igazi karrierjét Heves megyében, Egerben csinálta meg. Azt a szakmai sikert, amit egy orvos elérhet, azt már Jászberényben elérte. Már szülőföldjén felfigyeltek kivételesen hatékony gyógyító tevékenységére. De az egri érsek – az akkor regnáló kisapponyi Bartakovics Béla – elcsábí-

Családja, tanulmányai

Családi nevét kétféle módon is írták a fellelhető forrásokban. Számos forrásban „Francz” néven szerepelt, de mi a továbbiakban a családnévét az anyakönyvben szereplő Frantz változatban használjuk. Egy polgári családban, Jászberényben született 1830. február 3-án, édesapja, Frantz József, édesanyja Kováts Jozefina volt. Az Eger című hetilap 1885. 9. 22-i számában születési

szakos felfedezése „A gyermekágyi láz kóroktana” című cikke.

Frantz doktor végzés után orvosként Budapesten kezdte hivatása gyakorlását, de szülővárosa, Jászberény meghív-

778		Amms 1830		Eger	
Dis	N	N	B	Rel	Com
Men	Napianus	Napianus	Barenus	Com	Leranco
No	Napianus	Napianus			
Februarius.					
No	No	Aloysius	Josephus Frantz	No	Francisca Moizsaros
			Jozefa Kováts	Rel. Cpl.	Chorica Engl

FamilySearch-en keresztül születésének anyakönyvi bejegyzése

Semmelweis Ignác korszakos felfedezését közlő cikk

ta őt 1858-ban a helyi kórház főorvosi állására. A fiatal orvos rövid időn belül városzerte nagyon híres lett. Mindig pontos diagnózisokat adott, a betegeknek a kórállapotát nagyon pontosan felismerte, és meghatározta a legjobb gyógymódot. Kiváló orvosi munkájának gyorsan elterjedt a híre a városon kívül is, először a Jászságban és végül legszélesebb körben, országosan is ismertté vált a neve.

Több évig Jászberénynek a tisztí főorvosa volt. Kisapponyi Bartakovics Béla egri érsek hívta meg az 1860-as években alapított egri jogakadémiához. A törvényszéki orvostan tanári székére a fiatal Frantz Alajos jászberényi főorvost nevezték ki. A jászberényiek nagyon nehezen és nagy fájdalommal vették tudomásul, hogy meg kellett válniuk szeretett főorvosuktól. Miatán véglegesen eldőlt, hogy eltávozik, a hálás jász polgárok a Jászság örökös tiszteletbeli főorvosának is megválasztották.

Korabeli kép a pesti orvosi egyetem épületéről

totta, a jászok nagy fájdalmára. Egerben országos hírnevet szerzett, nagyszerű pályafutását és nagylelkűségét mindenütt díjazták. Egy külön szakmai érdekesség, hogy 1868-ban egy nevezetes tanulmányában – talán elsőként az országban – részletesen írt a tiszai halászlé receptjéről. De az élet mindig kegyetlen az ilyen kiváló emberekkel, rövid életet adott számára a Teremtő.

helyként Egert tüntette fel, nyilván hibásan, ezért az anyakönyvi kivonatot mellékeljük.

A pesti egyetemen tanult s szerezte meg az orvosi tudomány széleskörű ismereteit, és 1858-ban szerzett diplomát. Nevezetes időpontban vette át a diplomáját, éppen abban az évben jelent meg az Orvosi Hetilap január 10-i számában Semmelweis Ignác kor-

Egri érseki lyceum törvényszéki orvostan tanára

„Az egri akadémia meghívta törvényszéki orvostan tanári székére, amit el is fogadott és pár hét múlva megkezdte előadásait az egri akadémián” – így szólt a korabeli Orvosi Hetilap által közölt hír.

De nemcsak a szűk orvosi szakma közölte kinevezését, hanem a legszélesebb körben olvasott országos hetilap, a Vasárnapi Újság is leközzölte Frantz doktor kinevezését. „Az operációkban, mint rendes gyógykezelésben egyaránt

tanára. Adél asszony kedves, szeretetreméltó feleség volt, aki egy boldog családi légkört teremtett, és négy gyermekkel ajándékozta meg hősünket. „A derék hitvestárs, a hű, ragaszkodó, gondos, nyájas, szeretetreméltó s önfeláldozó nő valódi mintaképe, évtizedeken át nemcsak házi boldogsággal árasztotta el” – írta feleségéről Frantz doktor.

Sokoldalú szervező tevékenysége

1866-ban tartották Egerben A magyar orvosok és természetvizsgálók XIII.

+ Francz Alajos, jászberényi városi tisztifőorvos, az egri érseki lyceumhoz a törvényszéki orvostan tanárául, jogászok számára, meghivatott, s a meghívást elfogadta

Orvosi Hetilap, 6. évf. 1862-10-12 / 41. szám

** (Jászberény jeles főorvosát) dr. Frantz Alajost az egri akadémia meghívta a törvényszéki orvostan tanári székére, amit az el is fogadott s pár hét múlva megkezdte előadásait az egri akadémián, folytatván egyúttal orvosi pályáját is, melyen már a fővárosban pár évvel ezelőtt szép sikerrel működött. — Az operációkban, mint rendes gyógykezelésben egyaránt oly szép eredményt fölmutatni tudó orvost, bizonyára nyereségnek tekinthetik az egriek.

Vasárnapi Újság – 1862/10

Frantz Alajos, vármegyénk érdekes főorvosát ... megtiszteltetés érte ... – In: Eger, 5. évf. 1867. 27. sz. július 4. p. 221.

— Frantz Alajos, vármegyénk érdekes főorvosát az a megtiszteltetés érte, hogy a jász-kun kerületek részéről június 26. tartott közgyűlésben tiszteletbeli főorvosnak kineveztetett.

A felséges uralkodóház részéről jeles orvosunkat azon kitüntetés érte, hogy az újonyszülött Mária Valéria főhercegnő részére magyar dajka választásával dr. Frantz Alajos bízott meg. Tapintatos és sükeres választásának, királynénk ő felsége részéről egy brillantgyűrű lón elismerő jutalma, melyet örök becsű ereklyeként őrzött, s hagyott a család gondjaira.

Politikai Újdonságok, 14. évf. 1868-12-30 / 53. szám

— Köszönet. Eger város mélyentisztelt közönsége, néh. dr. Frantz Alajos, boldogult férjem elhunytá alkalmából, irántam s családom iránt tanusított meghatározó részvéteért fogadja, gyermekeim nevében is kifejezett hálás köszönetemet. Eger, szept. 25. 1885. Özv. Frantz Alajosné sz. Albert Adél.

oly szép eredményeket fölmutatni tudó orvost, bizonyára nyereségnek tekinthetik az egriek” – írták a fővárosi újság 1862. novemberi számában.

Családi élete

Egerbe telepedése után egy év múlva nőül vette a hírneves dr. Montedegoi Albert Ferenc csillagtudós leányát, Albert Adélt. Jövendő apósa, Albert Ferenc is az érseki lyceumnak volt a

vándorgyűlését. A nagyszabású konferenciáról kiadott tanulmányban Frantz Alajos közel tizenhárom oldalon elemezte az egri fürdők vizének gyógyító hatását. Az ívó kút című munkájában azt írta a szerző, hogy „azoknak kiknek a fürdő külsőleg orvosi szempontból ajánlva van, jót tenne, ha a kút vizét, mely a fürdő vizétől elkülönítve ásványos kutakból nyerik, belsőleg is lehetne használni.” 1867-ben megválasztották

Heves vármegye tisztifőorvosának és közel huszonöt éven keresztül töltötte be ezt a fontos tisztséget.

Frantz Alajos törvényszéki orvostan tanáraként, orvosi tapasztalatai alapján részletesen összeállította, hogy az egri hévíz a következő betegségek gyógyításában hat sikeresen:

1. Az idült máj- és lép-daganatoknál és ezeknek természetes következményeinél.
2. A sárgaság és búskomolyságban, ha a máj és a lép beteges elváltozásának következménye.
3. A rossz emésztés, gyomorzsába, felbőfőzés, gyomorégetés, bélhurut és székrendetlenségben, mennyiben ezek a gyomornedv elsavanyodásától feltételeztek.
4. Fővény és húgykőnél.
5. A csonttörések és ficamok után hátramaradt fájdalmak, s izommerevedések egészen és gyorsan meggyógyulnak.
6. A fájdalommal járó csúzos és köszvényes bántalmaknál.
7. A bőr- és nyálkahártya némely bajjaiban, mint: fehér folyás, izzadság, sömör, viszketegség, idült fekélyek és úgynevezett májfoltoknál.
8. Gümőkórban, midőn a baj láz nélkül idültté vált.
9. Görvélykórban.”

De nemcsak az egri, hanem a parádi fürdő hévízének gyógyhatását is ő írta le először. 1867-ben az a nagy megtiszteltetés érte, hogy szülőföldje, a Jász-Kun Kerület egyik közgyűlésén tiszteletbeli főorvosnak nevezte ki.

Nevezetes munkája volt még Heves és Külső-Szolnok t. egyesült vármegyék lakóinak néprajzi, népmozgalmi, körtani s egyéb közorvosi viszonyait részletesen bemutató írása. Ez a tanulmánya, sok más szempontból is azért nevezetes, mert elsőként írt a Tisza vidékén a halászléről, amely „nevezetes nemzeti éték, hogy a kedves vendéget e nélkül fogadni nem szabad.” Ha nem is neki tulajdonítják a tiszai halászlé receptjét, de közel 150 év távlatában is érdekes az akkori receptje. „Készül ezen híres éték úgy, hogy a Tisza partján tüzet raknak, a tűz fölé három lábú bográcsot helyeznek s ebbe potyát, kecsagét, harcsát, csukát és egyéb halakat ökolnagyságú darabokra vagdálva tesznek, s midőn vízzel kellőleg megtöltötték, főzni kezdik s lassankint annyi paprikát adnak hozzá, hogy (folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)

az egész lé vörös lesz; a vöröshagyma és só természetesen nem hiányzik. A halászos-lé készítésének mestersége abban rejlik leginkább, hogy kedves ízt tudnak adni ezen éteteknek; és csakugyan úgy van, hogy ki egy ízletesen készült halászlét élvezett, mindig emlegeti s mint sokan ki szokták magukat fejezni, mindig szájukban van az íze; meglehet sokat járul ezen ínycsemlékhez az, hogy a halat rendesen elevenen vakarják, vérét a bográcsba eresztik; és hogy az élvezők többnyire előbb a Tiszához egy kis kirándulást tesznek, mely után ezen könnyen emészthető dús táplálékú étkek egy kis jó bor melléklésével, minthogy azt szokták mondani, hogy „*maledictuspiscis in terti a aqua* (rossz a hal a harmadik vízben); üdítő természetüknél fogva kedves emléket hagynak maguk után.”

Nagy tekintélyű orvos volt. A bécsi uralkodóháztól – közvetlenül a királyi pártól – egy olyan különleges felkérést kapott, hogy az újszülött Mária Valéria főhercegnő gondozására válassza ki a magyar dajkát. Az általa kiválasztott dajka személye annyira sikeres volt, hogy hálából a királynő, az édesanya, a magyarok körében oly népszerű Sziszi királyné egy értékes, türkizzel és két gyémánttal ékesített gyűrűvel jutalmazta. A Frantz család ezt az aranygyűrűt a későbbiekben örökbecsű ereklyeként őrizte.

Az 1870-ben Pesten kiadott *Természettudományi Közlöny* havi folyóirat arról számolt be, hogy az előző évben

Frantz Alajost a választmány ülésén rendes tagnak megválasztották.

De egy ma már kevésbé ismert feladatot is betöltött. Eger város egyik negyedének – egész pontosan az I. negyednek, 1873-as évben ő volt a *fertálymestere*. Rögtön adódik a kérdés mit is jelent a ma kevesek számára ismert régies kifejezés és feladatkör. Eredetét tekintve az észak- és nyugat magyarországi szabad királyi és mezővárosokban általános rendészeti, főleg tűzrendészeti és közbiztonsági feladatokkal megbízott tisztségviselő volt, akit évente a városrész rangosabb polgárai közül választottak meg. Fő feladata volt, hogy a városi tanács és a városrész között közvetített. Munkájáért fizetséget nem kapott (*nobile officium*).

Halála és emléke

De az élet igen gyakran a jó emberekkel szemben könyörtelen. Az erős testalkatú, jó egészségnek kinéző kiváló orvos, gyakran panaszkodott állandóan ismétlődő szívbaja miatt. Az ereje teljében lévő Frantz doktor egész életében megszámlálhatatlan ember életét mentette meg, de az ő szívbaja végzetessé vált. Orvoskollegáinak öszszes buzgalma és családjának önfeláldozó ápolása sem segített, nem tudták a kiváló orvos életét megmenteni. „*A halál kérlelhetetlenül kioltá a legnemesebb életet!*” – írta halálakor az Eger című hetilap 1885. szeptemberi száma. Édesanyja, felesége, négy gyermeke és két testvére gyászolta.

Nekrológiában a következőket írták: „*A megyei tisztkarnak oly tagja volt ő, kiben nem csak a megye kitűnő tisztviselőjét, hanem a gyógysegélyre szoruló nagy közönség is méltán nagy, sőt föltétlen bizalommal környezett orvosi barátját veszette el, kinek híre és szakferfiúi tekintélye – különösen, mint kiváló és majdnem csalhatatlanul biztos diagnosztái – a megye határain is messze túlterjedt s még az ország központján működőorvosi nevezetességek, sőt az egyetem tudós tanárai előtt is ismerve és elismerve volt.*”

Özvegye, férje halála után nagyon sokat jótékonykodott, adományokat adott.

Felesége még megérte, hogy egyik unokáját, Frantz Piroskát fényes és díszes esküvő keretében nagykallói Kállay Sándor császári és királyi főhadnagy vette feleségül 1889 januárjában.

Források:

Heves és Külső Szolnok (törvényesen) egyesült vármegyéknek leírása. Eger, Nyomtatott az Érseki Lyceum könyv- és nyomdájában. 1868

Magyar Közegészségügyi Kronológia (1867–1896); Összeállította Gazda István, Kézirat. Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet Budapest, 2017

Heves megye történeti archontológiája 1681–2000 Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 14. Eger 2011

Metykó Béla
helytörténeti kutató

Emlékezés régi jászberényi tanárookra XVIII.

A Lehel Vezér Gimnáziumban, az igazgatói iroda ajtajával szemköztí falon található egy régi érettségi tablókép, amit Benke László tanár, festőművész készített. Nem fényképek, hanem graffittal készült képek vannak rajta. A tablón a József nádor Gimnázium 1944/45-ös tanévben érettségizett növendékei láthatók tanáraikkal együtt. Nyolc diák és nyolc tanár.

Kíváncsi voltam, hogy a tablón látható tanárok mikortól, milyen módon vettek részt az iskola oktató-nevelő munkájában, és mennyire voltak részei a város életének.

Elsőként dr. Kemenes Antal (1884–1971) történelem-földrajz szakos főgimnáziumi tanár életéről, munkássá-

gáról próbáltam adatokat gyűjteni. A múltidő természetesen most is befolyásolta kutató munkámat, de bízom benne, hogy ennek ellenére képet tudok adni Kemenes Antal tanár izgalmas, érdekes életéről. Ő maga Kemenesnek írta a nevét, több helyen Kémenesként szerepel. Magyarázatot nem találtam erre az eltérésre.

Több ma élő Kemenes nevű személyt megkerestem, de vagy nem voltak rokonok, vagy a Kemenes felvett nevük volt. Hasznos adatokat kaptam viszont távoli rokonoktól: Nagy Lászlótól és feleségétől, Koncz Évától. A régi tanítványai közül dr. Suba György visszaemlékezését felesége, Julika jegyezte le és juttatta el hozzám. Segítségemre volt a

Jász Múzeum igazgatója, dr. Bathó Edit is. Mindegyikőjüknek ez úton mondok köszönetet. Segítséget jelentettek most is az iskolai évkönyvek, a korabeli újságok írásai, és újonnan megjelent két könyv, melyek egy kutatás történetét is tartalmazzák.

Kemenes Antal 1884. február 4-én született Ditrón, Csík vármegyében. Szüleiről, testvérekről nincs információ. Elemi iskolába Ditrón járt. Középszintű tanulmányait Csíksomlyón kezdte, hat évig volt a római katolikus gimnázium tanulója, majd a VII. és VIII. osztályt a kézdivásárhelyi római katolikus gimnáziumban végezte. Itt is érettségizett, az intézet 1905/06-os